

Doc. dr. sc. Domagoj Runje

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu
domagojrunje@yahoo.it

UDK: 272-549:614.46]616-036.21COVID-19
27-323:27-184]616 -036.21COVID-19

Pregledni rad (Review)

BOGOSLUŽJE I KARANTENA

Aktualizacija biblijskih tekstova Lev 13,45-46 i Mk 1,40-44 u kontekstu pandemije COVID-19

Sažetak

Zatvaranje crkava za javno bogoslužje zbog pandemije COVID-19 izazvalo je različite reakcije, ali i potaknulo izvanredne oblike pastoralna i bogoslužja. Probudio se i novi interes za aktualizirano čitanje starozavjetnih tekstova koji se odnose na nemogućnost ili zabranu ulaska u hram, tj. sudjelovanja u javnom bogoslužju osobama koje se nalaze u stanju obredne nečistoće ili u nekim drugim životnim okolnostima. Obično se radi o privremenim, dužim ili kraćim periodima nakon kojih dotična osoba ponovno može doći u hram, no ponekad je riječ o stanjima koja traju dugo ili čak čitav život.

Postavlja se pitanje na koji način takve osobe, koje ne mogu sudjelovati u hramskom bogoslužju, mogu živjeti svoj odnos s Bogom i bližnjima. Pri tome polazimo od toga da se u starozavjetnom kontekstu odgovor na to pitanje ne može tražiti izvan Mojsijeva Zakona.

U ovom izlaganju posebno ćemo promotriti propise za gubavce u Knjizi Levitskoga zakonika (13,45-46) i Isusovo ozdravljenje jednoga gubavca u Evanđelju po Marku (1,40-44) te ih pokušati aktualizirati u aktualnim okolnostima pandemije COVID-19.

Ključne riječi: bogoslužje, karantena, guba, obredna (ne)čistoća, Biblija, COVID-19.

Uvod

Potpuno zatvaranje crkava u proljeće 2020. godine bila je za vjernike jedna od najtežih epidemioloških mjera u pandemiji COVID-19. Reakcije na to bile su različite, od prihvaćanja navedenih mjera kao izraza poslušnosti i poštivanja pastirske brige crkvenih poglavara do žestokih i neu-

godnih opiranja u kojima se te iste pastire proglašavalo izdajnicama koji su se pokorili svijetu i napustili svoje duhovno stado.¹ Znalo se i u potpuno dobronamjernom tonu čuti kako je vjericima uskraćen sakramentalni život, pri čemu se misli na redovito primanje sakramenata,² posebno sakramenta euharistije. No pri tome se malo spominjalo to da sakramentalni život kao takav ne može ni u kakvim okolnostima biti uskraćen nijednom kršteniku. Naime, reći da se komu uskraćuju sakramenti, znači svoditi sakramentalni život na obredni čin primanja dotičnoga sakramenta, a zanemariti život koji iz toga proistječe. Možda je to lakše shvatiti za prva dva sakramenta kršćanske inicijacije, krštenje i potvrdu, koji se primaju jednom u životu, ali na svoj način to vrijedi i za euharistiju jer se ni euharistijski život ne svodi na fizičko sudjelovanje u euharistijskom slavlju i čin konzumiranja euharistijskih čestica. Neupitno je da i jedno i drugo spada na bit euharistijskoga sakramentalnoga života. Euharistija je hrana i dobro ju je često uzimati, ali je euharistijski život i više od toga, kao što je kršćanski život uopće više od obrednoga čina krštenja vodom. Sakramentalni život nije tek sudjelovanje u obredima kao da su oni odvojeni od ostatka života, nego je to trajno stanje u kojem živi svaki krštenik u različitim životnim okolnostima. To je onaj svakodnevni vjernički život koji apostol Pavao naziva duhovnim bogoslužjem kako kaže u Poslanici Rimljanima:³

“Zaklinjem vas, braćo, milosrdem Božjim: prikazite svoja tijela za žrtvu živu, svetu, Bogu milu – kao svoje duhovno bogoslužje. Ne suobličujte se ovom svijetu, nego se preobrazujte obnavljanjem svoje pameti da možete razabirati što je volja Božja, što li je dobro, Bogu milo, savršeno.” (Rim 12,1-2).

Bez te spremnosti na darivanje samih sebe i na predanje u volju Božju poimanje sakramentalnoga života nalikuje potrošačkom mentalitetu svijeta koji ne može podnijeti nikakvu kušnju, a u kušnju na svoj način spadaju i ograničenja fizičkoga sudjelovanja u liturgijskim slavljinama. Možda je grubo reći, ali neke reakcije na epidemiološke mjere u crkvenim prostorima doista više nalikuju protestima potrošača kojima je uskraćeno

¹ Premda možemo reći da nas je pandemija COVID-19 sve zatekla i da je bilo nesnalazjenja u vezi s epidemiološkim mjerama, briga crkvenih pastira za katoličke vjernike u Hrvatskoj ipak nije izostala. O tome je dovoljno pogledati brojne upute na mrežnim stranicama pojedinih biskupija i redovničkih zajednica. A kao primjer kontinuirane pastirske zauzetosti navodimo knjigu požeškoga biskupa Mons. Antuna Škvorčevića u izdanju Požeške biskupije: Antun Škvorčević, “Riječ Božja nije okovana”. Pisma, poruke i homilije u vrijeme koronavirusa, Požega, 2021.

² Vidi npr. dobronamjerno otvoreno pismo teologa Valentina Findrika koje je uputio biskupima Hrvatske biskupske konferencije objavljeno 7. travnja 2020. gdje se upotrebljava izraz “obustava sakramenata”. Tekst pisma dostupan je na: <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/otvoreno-pismo-teologa-o-mjerama-hbk-evo-sto-predlazem-umjesto-potpune-obustave-sakramenata> (04. 11. 2021.).

³ Svi biblijski tekstovi preuzeti su iz Biblije u izdanje Kršćanske sadašnjosti koja je dostupna na mrežnim stranicama <https://biblija.ks.hr>. (Posljednji pristup: 30. 10. 2021.)

zadovoljenje njihovih (vjerskih) potreba, negoli razboritom stavu zahvalnih primatelja svetih darova.

Premda smo se u ovim uvodnim riječima osvrnuli na sakramente, tema našega izlaganja nisu sakramenti kao takvi, nego su nas epidemiološka ograničenja za sudjelovanje u liturgijskim slavljinama, posebno euharistije, potaknuli na razmišljanje o nekim biblijskim temama i tekstovima koji nam se u 'normalnim' okolnostima ne čine tako aktualnima. Riječ je o zakonskim ograničenjima za sudjelovanje u starozavjetnom hramskom bogoslužju vezanima uz obrednu nečistoću, posebno onu kojoj je izvor neka bolest.

Nakon izlaganja nekih općih propisa o obrednoj čistoći i nečistoći, posebno ćemo promotriti dva međusobno povezana biblijska odlomka koji se toga tiču. Prvi odlomak je iz Knjige Levitskoga zakonika gdje se govori o propisima za gubavce (Lev 13,45-46), a drugi je iz Evanđelja po Marku gdje se Isus susreće s jednim takvim čovjekom i liječi ga od njegove bolesti i nečistoće (Mk 1,40-44).

1. Hramsko bogoslužje i obredna (ne)čistoća

U starozavjetnom hramskom bogoslužju veoma je snažna ideja stupnjevite svetosti prostora pri čemu pojam svetosti označava otajstvenu prostornu prisutnost istodobno transcendentnoga Boga. U bogoslužnoj praksi to se manifestira tako što je ovisno o stupnju svetosti dotičnoga prostora ograničen pristup određenim skupinama ljudi.⁴ U najsvetiji dio hrama, Svetinju nad svetinjama, smije pristupiti samo Veliki svećenik, i to ne u svako doba, nego samo na Dan pomirenja koji se slavi jednom u godini (usp. Lev 16,1-34; 23,26-32). Pristupiti žrtveniku i užem bogoslužnom prostoru mogu samo svećenici leviti (usp. Ez 44,15-16). Taj prostor odijeljen je od unutarnjega hramskoga dvorišta u koje smiju pristupiti samo odrasli muškarci, a ono je nadalje odijeljeno od još jednoga vanjskoga dvorišta u koje smiju pristupiti žene, djeca i praktički čitav narod.⁵

⁴ Mishna u trkatatu Kelim 1,6-9 navode deset stupnjeva svetosti počevši općenita od zemlje Izraela koja je svetija od ostalih zemalja do Svetinje nad Svetinjama. Usp. Philippe Abadie – Jean Massonnet, *Il Mondo dove visse Gesù (vol. 3). Il culto nella società giudaica*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna 2005., 19-20.

⁵ U samoj Bibliji nemamo pregledan opis nacrtu povijesnoga jeruzalemskog hrama. O izgledu hrama i njegovu bogoslužju najviše podataka na jednome mjestu nalazimo u viđenju proroka Ezekijela u Ez 40,1 – 47,12. Detaljnije opisuje jeruzalemski hram Josip Flavije u svome djelu *Židovske starine*. U knjizi 8,61-98 opisuje izgradnju Salomonova hrama, a u knjizi 15,380-423 Herodova, to jest hrama iz Isusova vremena. Vrijedan je spomena i kumranski dokument Hramski svitak (11Q19), koji također ne donosi opis povijesnoga jeruzalemskoga hrama, ali nam daje jasnu ideju o krugovima svetosti čija je izvorišna točka središte hrama. Usp. Lawrence H. Schiffman, *Descriptions of the Jerusalem Temple in Josephus and the Temple Scroll*, u: <http://orion.mscc.huji.ac.il/symposiums/4th/papers/Schiffman99.html> (04. 11. 2021.); Domagoj Runje, Vremeniti i vječni hram u kumranskome Hramskom svitku, *Crkva u svijetu*, 48 (2013.) 3, 364-365.

No ono čega se svi trebaju pridržavati bez obzira u koji dio hramskoga prostora smiju pristupiti, jest to da svi moraju biti obredno čisti. Ako je tko obredno nečist, mora proći proces čišćenja koji traje ovisno o vrsti nečistoće, a kada je ponovno čist, može fizički sudjelovati u hramskom bogoslužju.

Za naš današnji mentalitet pojmovi čisto i nečisto u religioznom smislu možda zvuče neprikladno, ali treba reći da obredna čistoća i nečistoća ne spadaju u moralne i higijenske kategorije, premda imaju veze i s jednim i drugim. Nisu jasni svi antropološki i teološki razlozi svakoga pojedinačnog propisa o čistom i nečistom, ali možemo reći da u njihovoj pozadini stoji ideja da stupiti u kontakt ni s Bogom ni s drugim ljudima čovjek ne može u bilo kakvom stanju. Stoga se obredna nečistoća smatra duhovnim stanjem koje čovjeka ograničava u određenim radnjama.⁶ Kada je riječ o hramu, kao svetom prostoru gdje se susreće i Božja i ljudska prisutnost, treba imati na umu da je on slika savršenoga svijeta. U hramu sve mora biti lijepo, cjelovito i čisto. Za žrtve se prinose samo čiste životinje bez mane, a za prikladno slavljenje bogoslužja u hramu mora vladati potpuna sigurnost, uključujući i zdravstvenu. Svetost hrama proizlazi iz životne snage Boga koji u njemu prebiva, stoga sve što ugrožava život na neki način ulazi u sferi nečistoga.

Na tom tragu židovski rabin Jacob Milgrom, autor opsežnoga komentara Knjige Levitskoga zakonika,⁷ navodi i objašnjava tri glavna izvora obredne nečistoće – leš ili strvina, kožne bolesti⁸, genitalni izljevi – te uočava da im je zajednički element njihova povezanost sa smrću.⁹ Za ljudski leš ili životinjsku strvinu to nije potrebno objašnjavati. Što se tiče kožnih bolesti, bez obzira je li izlječiva ili ne, razlog je u tome što one pokazuju vidljive znakove raspadanja tijela, a to je približavanje smrti. Genitalni izljevi kod žena u prvom redu su menstrualna i porođajna krv, a kod muškaraca sperma. Budući da i jedno i drugo označavaju životnu snagu, njihov gubitak, premda se događa u kontekstu prokreacije, također je znak umiranja i smrti.¹⁰

Razumljivo je da stanja obredne nečistoće koja proizlaze iz tih triju izvora, kao i dotični procesi čišćenja ne traju jednako dugo. Na primjer, žena je nakon poroda u stanju nečistoće četrdeset dana, ako je rodila muško dijete, odnosno osamdeset, ako je rodila žensko (usp. Lev 12, 1-8),

⁶ Usp. Kotel Da Don, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Profil, Zagreb 2009., 276.

⁷ Radi se o trosveščanom komentaru knjige Knjige Levitskoga zakonika. Za našu temu koristili smo prvi svezak: Jacob Milgrom, *Leviticus 1 -16*, New York, Doubleday 1991.

⁸ Milgrom koristi engleski izraz *scale disease*, koji bismo mogli prevesti "bolest šuge". No pod tim pojmom kriju se različite kožne bolesti čija je karakteristika da su vidljive i da se šire po koži.

⁹ Usp. Jacob Milgrom, *Leviticus 1 -16*, 45-46.

¹⁰ Tomu možemo nadodati da i smrt i rađanje ne pripadaju jednako sferi tajanstvenosti, a zbog velike smrtnosti novorođene djece kao i žena u porodu u drevna vremena rađanje i smrt morale su se doživljavati kao veoma povezane realnosti.

dok stanje obredne nečistoće uzrokovane spolnim odnosom traje samo do večeri dotičnoga dana (usp. Lev 15,16-18).

Neka su stanja obredne nečistoće neizbježna i čak povezana s dobrim djelima, kao što je na primjer ukop mrtvaca. Jedino se za Velikoga svećenika propisuje, da zbog svetosti njegove službe, ne smije pristupiti ni jednom mrtvacu, pa čak ni ako se radi o njegovu ocu i majci (usp. Lev 21,11), ali je sahranjivanje mrtvaca po sebi pohvalna dužnost (npr. 2 Sam 2,5; Tob 1,16-18; 2,3-9).

Uz to za neka stanja obredne nečistoće možemo reći ne samo da su neizbježna nego su i poželjna. Na primjer, općenito su poželjna gore spomenuta stanja obredne nečistoće nakon porođaja i spolnoga odnosa muškarca i žene. Naime, za vrijeme trajanja obredne nečistoće povezane s porodom, žena, koja je zajedno s novorođenim djetetom u tome periodu veoma ranjiva, zapravo ima zaštitu koja joj je potrebna za oporavak poslije poroda,¹¹ a obredna nečistoća povezana sa spolnim odnosom neizbježna je za začecje novoga života.

Međutim, što se tiče obredne nečistoće koja je uzrokovana nekom bolešću tu se radi o stvarno nepoželjnom stanju nečistoće, pogotovo ako je dotična bolest dugotrajna ili doživotna. Osoba pogođena bolešću koja je dovodi u to stanje nema samo zdravstvene poteškoće, nego ona sve to vrijeme, a nekada to znači i čitav svoj život, ne smije sudjelovati u društvenim okupljanjima, pa tako ni u javnom hramskom bogoslužju.

Tako je tim osobama uskraćeno sudjelovanje u ljepoti hrama i hramskoga bogoslužja o kojima se s ushitom pjeva u psalmima kao na primjer: "O, kada ću doći i lice Božje gledati" (Ps 42,3b); "Obradovah se kad mi rekoše:, 'Hajdemo u dom Gospodnji!' " (Ps 122,1); "Hvalite ime Gospodnje, hvalite slugu Gospodnje, koji u domu Gospodnjem stojite, u predvorjima doma Boga našega!" (Ps 135,1) itd.

Iz naše današnje perspektive biblijski propisi koji zabranjuju sudjelovanje u bogoslužju obredno nečistim osobama, pogotovo onima koji su trajno u takvom stanju, može se činiti kao diskriminacija i marginalizacija dotičnih ljudi.¹² No Biblija se tu vodi drugom logikom koja se temelji na spomenutoj svetosti hramskoga prostora čije je obilježje život, a ne smrt. Stoga ljudi koje su obilježeni vidljivim znakovima smrti ne mogu pristupiti u taj prostor, i to ne samo zato što bi oni taj prostor 'okaljali', nego i zato što bi na taj način ugrozili i druge ljude koje se tu nalaze. U nastavku ćemo promotriti propise Levitskoga zakonika koji u tom smislu govore o gubavcima.

¹¹ Usp. Anto Popović, *Torah .- Pentateuh- Petoknjžje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., 132-133.*

¹² Za poimanje religioznoga židovskoga sustava obredne čistoće kao sredstva potlačivanja i marginalizacije vidi Sam P Matthew, *Jesus and Purity System In Mark's Gospel: A Leper (Mk. 1: 40-45), Indian Journal of Theology 42 (2000.) 2, 101-110., u: https://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/ijt/42-2_101.pdf . (30. 10. 2021.)*

2. Propisi za gubavca u Lev 13,45-46

Temeljna ideja Knjige Levitskoga zakonika jest uređenje Božjega naroda Izraela kao zajednice okupljene oko svetišta Šatora sastanka, u kojem Bog boravi sa svojim narodom.¹³ Stoga je razumljivo da u toj biblijskoj knjizi imamo najveću koncentraciju bogoslužnih propisa, u čemu važnu ulogu imaju pojmovi svetosti i čistoće, to jest stanja prikladnosti za sudjelovanje u bogoslužju. U tom kontekstu nalazimo u Lev 13, 45-46 i propise koji se odnose na oboljele od gube:

“Onaj koji se bude ogubavio, neka nosi rasparanu odjeću; kosa neka mu je raščupana; gornju usnu neka prekrije i viče: ‘Nečist! Nečist!’ Sve dok na njemu bude bolest, neka nečistim ostane, a kako je nečist, neka stanuje nasamo: neka mu je stan izvan tabora.”

Odmah ćemo reći da pojam guba (hebr. *šāra’at*; grč. *λέπρα*) u ovom, kao i u ostalim biblijskim tekstovima, nije precizan medicinski termin za lepru ili Hansenovu bolest,¹⁴ nego se taj pojam odnosi na niz lakših i težih bolesti koje su vidljive i šire se po koži te prema biblijskim propisima dovode čovjeka u stanje obredne nečistoće i odvođe u izolaciju od drugih ljudi.¹⁵

Mjerodavna osoba koja nekoga proglašava gubavim jest svećenik (usp. Lev 1,13-17). Ako zbog neke pojave na koži postoji sumnja da se radi o gubi, takvu osobu svećenik treba pregledati i proglasiti čistim ili nečistim. Glavni kriterij za određivanje radi li se o bolesti koja čovjeka čini nečistim jest širenje bolesti po koži ili pojava čireva. Onaj koga svećenik proglasi nečistim dužan je ponašati se kako je propisano: nositi rasparanu odjeću i raščupanu kosu; prekriti gornju usnu; glasno vikati “Nečist! Nečist!” i živjeti izvan tabora, to jest izvan naselja gdje žive drugi zdravi ljudi. Svi ti propisi imaju praktično i simboličko značenje,¹⁶ a mogu se uočiti sličnosti i s nekim zaštitnim mjerama i praksama u pandemiji koronavirusa.

Rasparana odjeća simbolizira žaljenje za mrtvacem (Post 37,34; Lev 10,6; 2 Sam 3,31; Job 1,20) i po tome je gubavac čovjek u stanju žalosti jer on praktički više nema života ili je kao osoba u stanju korote te ne izlazi u javnost, nego se zadržava u svojoj kući. To nas podsjeća na izolaci-

¹³ Usp. Jean Louis Ska, *Introduzione alla lettura del Pentateuco*, EDB, Bologna 2001., 44; Anto Popović, *Torah - Pentateuh- Petoknjžje*, 127.

¹⁴ Usp. Jacob Milgrom, *Leviticus 1 - 16*, 816; Guba ili lepra zove se Hansenova bolest po norveškom liječniku Gerhardu Armaueru Hansenu (1841.-1912.) jer je on otkrio uzročnika te bolesti bakteriju: *Mycobacterium leprae*. Usp. Ana Bakija-Konsuo i Rosanda Mulić, *Lepra - danas zaboravljena u Hrvatskoj*, *Acta medica Croatica*, 65 (2011.) 3, 251-254.

¹⁵ Usp. Andrzej Grzybowski i Małgorzata Nita, *Leprosy in the Bible*, *Clinics in dermatology* 34 (2016.) 1: 3-7., u: http://www.aifoeng.it/archives/leprosy/2016_Lep_in_bible_Andrzej_Grzybowski.pdf. (29. 10. 2021.)

¹⁶ Uz vlastite sugestije i poveznice s epidemiološkim mjerama u pandemiji koronavirusa za tumačenje pojedinih propisa o ponašanju gubavca oslanjamo se na komentar Jacoba Milgroma, *Leviticus 1 - 16*, 803-804.

ju zaraženih osoba, kao i na sveopću preporuku "Ostanimo doma!" kojom se u prvom valu pandemije COVID-19 htjelo spriječiti širenje zaraze.

Raščupana kosa jedan je od tri moguća prijevoda hebrejskoga izraza *pārûa'* koji uz to još može značiti neošišanu kosu i nepokrivenu glavu. U Knjizi proroka Ezekielia postoji propis koji određuje da svećenici koji su služili u hramu nisu smjeli puštati dugu kosu, nego su je morali strići (Ez 44,20). To sugerira da raščupana ili neošišana kosa označava vanjski izgled u kojem se ne samo svećenici nego ljudi uopće nisu pojavljivali u hramu i općenito u javnom prostoru.

Što se tiče nepokrivene glave, nije nam poznato je li u vrijeme kada su nastali ovi propisi bilo uobičajeno da ljudi stalno nose neko pokrivalo za glavu,¹⁷ no židovska praksa da se moli i boravi u svetom prostoru pokrivenne glave, također, sugerira tumačenje da je gubavac bio stalno otkrivene glave kao znak da ne može pristupiti u posvećeni prostor. Ovaj se propis, također, može povezati s preporukom "Ostanimo doma!" i općim zatvaranjem kada nisu radile brijačnice i frizerski saloni pa su mnogi kroz to vrijeme puštali bradu i kosu.

Prekrivena gornja usna podrazumijeva pokrivena usta. U Knjizi proroka Ezekielia 24,17-22 to je znak žalosti i tugovanja, a u Knjizi proroka Miheja (3,7; 7,16) znak nijemosti zbog sramote. Zanimljivo je da u rabinskoj egzegezi španjolski Židov Abraham Ibn Ezra (oko 1092. – 1167.) tumači taj propis kao zaštitu od zaraze dahom.¹⁸ U tom smislu očita je sličnost s obvezom nošenja maske kao zaštite od zaraze koronavirusom.

Vikanje "Nečist! Nečist!" upozorenje je ljudima da već izdaleka mogu zaobići gubavce. To je primjer odgovornoga ponašanja u odnosu prema drugim ljudima, što se u kontekstu pandemije COVID-19 slaže s izbjegavanjem fizičkih kontakata te sloganima "Ostanimo odgovorni!" i "Misli na druge!".

I na koncu, gubavac ne smije živjeti s ostalim ljudima, nego stanovati "izvan tabora". Pojam *tabor* odgovara geografsko-literarnom kontekstu Knjige Levitskoga zakonika, to jest putovanju Izraelaca kroz pustinju iz egipatskoga ropstva prema Obećanoj zemlji, no jasno je da se taj pojam primjenjuje na svako naseljeno mjesto. Boravkom na odvojenom mjestu sprječava se kontakt s drugim, tj. zdravim ljudima, što je opet u vezi s pandemijom COVID-19 i drugim sličnim situacijama podsjeća na obveznu izolaciju zaraženih osoba i karantenu onih koji su s njima bili u kontaktu.

Promotivši usporedbu između biblijskih propisa za ponašanje osoba pogođenih gubom i epidemioloških mjera povezanih s pandemijom

¹⁷ Izričita zapovijed o pokrivanju glave za muškarce ne nalazi se u Tori, ali je to kao znak strahopoštovanja pred Bogom postala redovita praksa u kasnijem židovstvu. Za žene se to podrazumijeva na temelju Br 5,18, gdje svećenik ženi koju muž sumnjiči za nevjeru u obredu kojim se istražuje istina otkriva glavu. Usp. Kotel Da Don, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, 286-289.

¹⁸ Usp. *Midr. Lev. Rab.* 16:3 (Navod u Jacob Milgrom, *Leviticus 1 – 16*, 803-804.).

COVID-19, ipak treba primijetiti da u kontekstu Levitskoga zakonika svi navedeni propisi imaju prvenstveno ritualne, tj. religiozne, a ne medicinske razloge. To je osobito vidljivo kada sa radi o bolesti koja po sebi nije zarazna, ali ipak prenosi obrednu nečistoću pa treba izbjegavati kontakte s osobama koje su njome pogođene. Međutim, razlikovanje između medicine i religije odraz je našega današnjega mentaliteta, dok u biblijskom kontekstu svi segmenti čovjekova života spadaju u religioznu sferu, pa tako i njegovo zdravlje nije samo medicinsko, nego i religiozno pitanje. Zato nije čudno što dijagnozu bolesti koja čovjeka čini ili ne čini obredno nečistim ustanovljuje svećenik, kao što na nj spada i to da onoga tko je ozdravio proglasi čistim. U slučaju ozdravljenja Levitski zakonik propisuje i ritualni postupak očišćenja koji traje ukupno osam dana i završava svečanim žrtvenim prinosom (usp. Lev 14,1-32). Nakon toga ozdravljena i čista osoba vraća se 'normalnom' životu i može opet sudjelovati u zajedničkom bogoslužju s drugim ljudima. O jednom takvom povratku u život riječ je u odlomku iz Evanđelja po Marku (1,40-44) gdje se opisuje Isusov susret s jednim gubavcem.

3. Isus i gubavac u Mk 1,40-45

U sklopu svog javnog djelovanja Isus je izliječio mnoge bolesnike od različitih bolesti. Među njima se izričito spominje jedanaest gubavaca koje je izliječio u dvije prigode.¹⁹ Svi sinoptici opisuju kako je Isus jednom izliječio jednog gubavca (Mt 8,1-4; Mk 1,40-44; Lk 5,12-16), a evanđelist Luka još dodaje i izlječenje desetorice gubavaca odjednom (Lk 17,11-19). Ovdje ćemo promotriti izlječenje jednog anonimnog gubavca, kako je to upisano u Evanđelju po Marku, kao najstarijem od četiriju kanonskih evanđelja.²⁰

Izlječenje gubavca Marko smješta među prva Isusova djela. Prethodno je Isus nakon poziva prve četvorice učenika boravio u Kafarnaumu gdje je u mjesnoj sinagogi istjerao zloduha iz jednoga čovjeka (Mk 1,21-28). Potom je ozdravio Petrovu punicu u njegovoj kući (Mk 1,29-31), a onda mnoge druge bolesne i opsjednute ljude koje su mu donosili (Mk 1,32-34). Nakon toga Isus je u rano jutro, takoreći pobjegao iz Kafarnauma gdje ga, kako mu je rekao Petar, svi traže (Mk 1,35-37). Očigledno to je zato što žele da on u njihovu gradu nastavi svoje terapijsko djelovanje. No Isus želi ići i u druga mjesta da i ondje propovijeda jer je, kako sam kaže, zato došao (Mk 1,38). Sadržaj Isusova propovijedanja je blizina Kraljevstva Božjeg (Mk 1,14-15) i to on navodi kao svoje primarno djelovanje, pa su čudesna izlječenja zapravo sastavni dio toga propovijedanja. Zna-

¹⁹ Za popis svih Isusovih ozdravljenja koja su opisana u evanđeljima vidi Domagoj Runje, Skrb za bolesnike – Kristovo poslanje. *Služba Božja*, 53 (2013.) 3-4, 250-253.

²⁰ U Matejevu i Lukinu opisu istoga događaja osnovna je razlika kontekst u koji ga stavljaju kao i to što obojica izostavljaju podatak da je unatoč Isusovoj zabrani gubavac razglavao što se dogodilo. Svi pak navode da je Isus gubavca očistio dodirom.

kovito je da Isus ponekad ozdravlja bolesnike gotovo suzdržano, a i broj njegovih ozdravljenja, koliko god bio velik, ipak je ograničen. To znači da nije svako Isusovo čudesno ozdravljenje u medicinskom smislu samo po sebi dovoljno da ozdravljena osoba prihvati i navještaj Kraljevstva Božjega.²¹ Imajući to na umu možemo bolje razumjeti različite Isusove emocije i reakcije koje na veoma intenzivan način vidimo i u njegovu susretu s gubavcem u Mk 1,40-45:

“I dođe k njemu neki gubavac, klekne i zamoli: ‘Ako hoćeš, možeš me očistiti!’ Isus ganut pruži ruku, dotače ga se pa će mu: ‘Hoću, budi čist!’. I odmah nestala s njega gube i očisti se.

Isus se otrese na nj i odmah ga otpravi riječima: ‘Pazi, nikomu ništa ne kazuj, nego idi, *pokaži se svećeniku* i prinesi za svoje očišćenje što propisa Mojsije, njima za svjedočanstvo.’

Ali čim iziđe, stane on uvelike pripovijedati i razglašavati događaj tako da Isus više nije mogao javno ući u grad, nego se zadržavao vani na samotnim mjestima. I dolazahu k njemu odasvud.”

Za pojam gubavca (grč. *λεπρός*) vrijedi u ovom tekstu ono isto što smo napomenuli i za pojam gube u kontekstu dotičnih propisa Levitskoga zakonika. Naime, čovjek koji se ovdje naziva gubavcem mogao je bolovati od bilo koje vidljive kožne bolesti koja se širi po tijelu i čini ga obredno nečistim. U svakom slučaju za njega vrijede sva pravila koja se nalaze u Lev 13,45-46, a u ovoj zgodi vidimo kako se ona, objektivno rečeno, krše.

Doduše, što se tiče rasparane odjeće i raščupane kose nije u slučaju ovoga gubavca rečeno ništa, pa možemo pretpostaviti da je te propise i obdržavao. Međutim, umjesto da viče i upozorava “Nečist! Nečist!”, on, kada je vidio Isusa, čini upravo suprotno, dolazi k njemu, pada na koljena i moli za očišćenje. Gubavčeva gesta molitve na koljenima kao i formulacija “ako hoćeš, možeš...” podsjećaju na Isusovu molitvu u Maslinskom vrtu (Mk 14,34-36), a to znači da se radi o molitvi osobe koja se nalazi krajnjoj životnoj tjeskobi i blizini smrti. Isto tako, valja primijetiti da su ovom događaju Isus i gubavac potpuno sami, premda su inače s Isusom gotovo uvijek njegovi učenici. Možda je to zato jer su se učenici vidjevši gubavca udaljili, da se ne bi i sami onečistili.

Nadalje, gubavčeve geste i riječi odaju da on nije tako postupao pred svakim koga je susreo, a pred Isusom je kleknuo i molio ga jer je vjerovao da mu on doista može pomoći. To se lako objašnjava time što je gubavac

²¹ Vidi naprimjer Isusove riječi upućene nekim gradovima među kojima je upravo i Kafarnaum: “Tada stane prekoravati gradove u kojima se dogodilo najviše njegovih čudesa, a oni se ne obratiše: ‘Jao tebi, Korozaine! Jao tebi, Betsaido! Da su se u Tiru i Sidonu zbila čudesa koja su se dogodila u vama, odavna bi se već oni u kostrijeti i pepelu bili obratili.’” ²² Ali kažem vam: Tiru i Sidonu bit će na Dan sudnji lakše negoli vama. I ti, Kafarnaume! *Zar ćeš se do neba uzvisiti? Do u podzemlje ćeš se strovaliti!* Doista, da su se u Sodomi zbila čudesa koja su se dogodila u tebi, ostala bi ona do danas. Ali kažem vam: Zemlji će sodomskoj biti na Dan sudnji lakše nego tebi.” (Mt 11,20-24; par. Lk 10,13-15)

morao čuti za Isusova dotadašnja ozdravljenja. No njegovo vjerovanje u Isusa ovdje je ujedno i opravdanje za njegovo kršenje zakonskih propisa, koji gubavcima zabranjuju približavanje drugim ljudima. Gubavac je morao obdržavati zapovijedi koje je Bog objavio Mojsiju, ali je u Isusu koji liječi, također, prepoznao nekoga tko čini Božja djela.

I Isusu i gubavcu bili su poznati propisi Levitskoga zakonika, ali oni ih 'krše' jer će se u ovom slučaju baš na taj paradoksalan način ispuniti svrha Zakona, a to je život (usp. Pnz 30,15-20). U tom smislu indikativno je da Isus ovoga gubavca ozdravlja dodiranjem, premda ga je mogao ozdraviti i samo riječju kao što je to učinio u slučaju deset gubavaca u Lk 10,11-17, za koje je izričito rečeno da su se zaustavili 'podaleko' i s te udaljenosti molili Isusa da im se smiluje, to jest da ih ozdravi.

Naime, u fizičkom kontaktu s obredno nečistom osobom, nečistoća se prenosi na čistu osobu, ali se u slučaju ovoga gubavca događa obratno. Isus dodiranjem čisti. To je snažna poruka o iscjeliteljskoj snazi bliskoga susreta s Isusom, no time pripovijedanje ne završava. Nakon što se gubavac očistio, Isus mu naređuje da o tomu nikomu ništa ne govori, ali mu istodobno zapovijeda neka se pokaže svećeniku i prinese što je propisao Mojsije. Drugim riječima, očišćeni gubavac treba sada izvršiti sve ono što Zakon određuje za proces obrednoga očišćenja i proglašenja gubavca čistim (Lev 14,1-32). Pritom je istaknuto da se Isus dok mu je sve to govorio na nj otresao, što se čini u suprotnosti s njegovom prvom reakcijom ganuća²² kad mu se gubavac približio i zamolio da ga očisti. Zašto sada Isus nastupa tako otresito?

Što se tiče zabrane da govori što se dogodilo, imamo paralele i u drugim slučajevima gdje Isus nakon ozdravljenja ili čak oživljenja naređuje da se o tome šuti.²³ To možemo razumjeti u smislu da dotični ljudi još nisu sposobni prenijeti autentičnu poruku ozdravljenja koje je u službi navješćanja Kraljevstva Božjega i svesti taj događaj samo na senzacionalno čudo u kojem su riješeni nečiji zdravstveni problemi, a zanemariti duhovni vid ozdravljenja koje smjera prema potpunom spasenju čovjeka.²⁴

²² Zanimljivo je da u nekim grčkim rukopisima umjesto *ganut* (σπλαγγισθεῖς) nalazimo *srdit* (ὀργισθεῖς). Ako prihvatimo takvo čitanje, onda se otvara pitanje što ovdje znači Isusova srditost. Usp. bilj. u zu Mk 1,41 u *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskoga prijevoda Biblije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.; Vidi također bilješku uz Mk 1,41 kritičkoga aparata u *The Greek New Testament*, 4. izdanje (ur. Barbara Aland, Kurt Aland i dr), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994.

²³ U Evanđelju po Marku to je još oživljenje Jairove kćeri (5,43), ozdravljenje gluhoga mucavca (7,36), a moguće je tako shvatiti i riječi ozdravljenom slijepcu iz Betsaide kada mu na kraju Isus kaže: "Ne ulazi u selo." (8,26).

²⁴ Opet je dobar primjer ozdravljenje gubavaca. Isus ih je ozdravio svih desetoricu, ali samo jednomu, onomu koji se vratio da mu zahvali, rekao je: "Tvoja te vjera spasila" (Lk 17,19). O razlikovanju između vjere koja ozdravlja i vjere koja spašava vidi Domagoj Runje, *Skrb za bolesnike – Kristovo poslanje*, 260-261.

No za našu temu važniji je drugi dio u kojem Isus naređuje gubavcu da dalje izvrši ono što propisuje Zakon. To što se pritom na nj otesao možda izražava Isusov strah da će očišćeni gubavac iz toga što je ozdravljen faktičnim kršenjem zakonskih propisa izvući krivi zaključak. Naime, mogao bi zaključiti da Isus ne poštuje Zakon ili da on više nema nikakvu vrijednost, a to je pogrešno. Isus izričito kaže gubavcu neka izvrši ono što je propisao Mojsije za očišćenje, a to što je on sam prekršio propis zabrane fizičkoga kontakta s gubavcem nije nepoštovanje Zakona, nego upravo ispunjavanje onoga za čime Zakon teži. To nije ostajanje u bolesti i izolaciji, nego ozdravljenje i povratak u život sretnoga zajedništva drugim ljudima koje se u Starome zavjetu na poseban način slavi u hramu.

U nastavku pripovijedanja ne govori se o tome je li ozdravljeni čovjek otišao svećeniku i obavio sve što treba da bude i službeno proglašen čistim i to ostavljamo otvorenim. Izričito je rečeno da gubavac nije poslusašao onu prvu Isusovu zabranu da ikomu išta kazuje, nego je odmah počeo razglašavati što se dogodilo, zbog čega se Isus povlačio na samotna mjesta, ali su mu svejedno i na ta mjesta odasvud dolazili mnogi ljudi.

Što iz ovoga događaja možemo primijeniti na okolnosti pandemije COVID-19?

Smatramo da znajući što i zašto Mojsijev zakon propisuje za ponašanje gubavca, iz Isusova susreta s jednim takvim čovjekom možemo izvući razborit i balansiran stav prema epidemiološkim mjerama ne samo u pandemiji COVID-19 nego i u drugim sličnim situacijama.

Kao prvo, Isusov postupak podrazumijeva da je Mojsijev Zakon kao put života više od zbroja njegovih pojedinačnih propisa. U konkretnom slučaju to znači da propisi za ponašanje gubavca nisu nepromjenjiva i trajna osuda dotičnoga čovjeka, nego način zaštite od širenja zaraze i nečistoće. Ako postoji postupak koji se izvana, čak protivi dotičnim propisima, ali može gubavca izvući iz njegova stanja, onda upravo taj postupak, a ne slijepo vršenje propisa ispunjava svrhu i smisao Zakona. U ovom slučaju to je fizički kontakt s gubavcem, koji je inače zabranjen, jer se njime prenosi zaraza i nečistoća.

Tu pouku trebamo nadopuniti na temelju druge Isusove geste, a to je zapovijed ozdravljenom gubavcu da dalje učini sve ono što Mojsijev zakon propisuje za očišćenje. Naime, ta Isusova gesta poručuje da njegovo djelo ozdravljenja koje je izvršio kršenjem određenih propisa nije te iste propise dokinulo. Premda njihov sadržaj nije apsolutan i nepromjenjiv, oni trebaju postojati jer bi u protivnom ignorirali životnu realnost i bolešću pogođenih ljudi i svih koji s njima dolaze u kontakt.

ZAKLJUČNE MISLI

Potaknuti različitim reakcijama na epidemiološke mjere u pandemiji COVID-19 koje su, što se tiče vjerskoga života, kulminirale potpunim zatvaranjem crkava 2020. godine i to u vrijeme koje je zahvatilo i samu

svetkovinu Uskrsa, promotrili smo dva biblijska teksta koja nam mogu biti smjernica za zauzimanje stava u takvim situacijama. To su propisi za gubavce u Lev 13,45-46 i Isusov susret s gubavcem u Mk 1,40-45.

Svjesni smo da se ti tekstovi samo djelomično podudaraju sa stanjem pandemije jer se u njima ne govori o stanju u kojem se nalazi odjednom čitav narod ili neka veća zajednica, nego se radi o pojedincu. Nije nam bila namjera u njima tražiti kategorične zaključke koji se moraju bespogovorno prihvatiti, nego iznijeti promišljanja koja navedene biblijske tekstove aktualiziraju na način koji je otvoren i prema drugačijim pogledima.

Propisi za gubavce u Lev 13,45-46 jednom riječju isključuju dotične osobe iz društvenoga života. Možemo zamisliti kako je težak takav život i upitati se kako te osobe žive svoj odnos s Bogom lišen onog slavljeničkoga elementa koji se realizira u hramskom bogoslužju i svim blagdanskim, prigodnim i svakodnevnim vjerskim slavljinama. Slavlje blagdana i prinošenje žrtava, koje inače Bog zapovijeda u Zakonu koji je objavio Mojsiju, u njihovu je slučaju zabranjeno. Osobama pogođenima gubom uskraćeno je mnogo toga u čemu se drugi ljudi raduju. Međutim, pri tome valja istaknuti da su propisi koji se tiču gubavca sastavni dio istoga Zakona i da oni ostaju vjerni Savezu s Bogom. upravo kada vrše onu riječ koja se na njih odnosi. To znači da ljudima, koji su u stanju bolesti i obredne nečistoće, pa zbog toga ne smiju pristupiti u hram i sudjelovati u hramskom bogoslužju, time nije uskraćen život u zajedništvu s Bogom. Kada bi to bilo tako, onda bi se obezvrijedio susret s Bogom u njegovoj riječi koje ne ignorira ni najgoru situaciju u kojoj se čovjek može naći. Drugim riječima, premda su po sebi nepoželjne, okolnosti u kojima nam je ograničeno ili potpuno onemogućeno fizičko sudjelovanje u redovitom zajedničkom bogoslužju, prigoda su nam da bolje osvijestimo sakramentalnost same napisane Božje riječi, o čemu je Sveti Franjo upravo govoreći o euharistiji u Pismu klericima rekao: "Znamo da ne može postojati tijelo, ako ga prije ne posveti riječ."²⁵

U tom smislu čini nam se potrebnim osvrnuti se i na to da se ponekad čuje u propovijedima i navodi u komentarima kako je stanje nečistoće zbog bolesti gube u Bibliji bilo znak Božje kazne zbog grijeha te je osoba time pogođena bila udaljena i od Boga i od ljudi.²⁶ Za takvo shvaćanje mogu se navesti i biblijski tekstovi gdje se pogođenost tom bolešću doista opisuje kao Božja kazna (npr. Br 12,10; Pnz 28,27.35; 2 Kr 15,5; 2 Ljet 26,16-21). Međutim, pri tome zanemaruje se činjenica da vršenjem propi-

²⁵ S. Marija od Presvetoga srca [Anka Petričević] (uredila), *Spisi Sv. Franje i Sv. Klare Asižana*, Symposion Split, 1988., 54

²⁶ Usp. Klemens Stock, Marco. *Commento contestuale al secondo Vangelo*, Edizioni ADP, Roma 2003., 50.; Rudolf Schnackenburg, *Evangelje po Marku. Duhovno čitanje*, 1. Svezak, Glas koncila, Zagreb 2018., 50-51; Vidi također Benjamin Traynor W. "Social Distancing, Masks, And Quarantine; Not Just A 2020 Thing: Lessons From Leviticus 13: 45-46 For A Covid-19 World." (2020)., u: <https://rts.edu/wp-content/uploads/2021/01/BT-Gen-Deut-Paper-Lev.13.pdf> (03. 11. 2021.)

sa koji se na njih odnose, gubavci pokazuju svoju ljubav i brigu za druge ljude, kao što i svi drugi ljudi mogu na različite načine pomoći gubavcima.

Uz to sjetimo li se drugih vrsta obredne nečistoće (npr. žene poslije poroda), onda obredna nečistoća kao takva ne može biti shvaćena kao kazna. Drugim riječima, doista teške i mučne propise koji se tiču gubavaca ne bismo trebali gledati kao marginaliziranje, odbacivanje i diskriminaciju takvih osoba što bi im uz samu bolest bio dodatni teret. Smisao tih propisa radije vidimo u tome da se čovjek koji je obolio od gube ne ostavlja bez ikakve riječi, nego mu se daje uputa kako se treba ponašati u svojoj situaciji, i to ne gubeći nadu da iz te nevolje može biti izbačen. O tome, da ta nada nije uzaludna svjedoči, ne samo ovaj događaj u kojem je Isus ozdravio jednoga gubavca, nego i sami Mojsijev zakon, u kojem se uz propise za oboljele, nalaze i propisi za očišćenje onih koji od bolesti ozdrave.

WORSHIP AND QUARANTINE

Abstract

The closure of churches for public worship during the general lockdown due to the COVID-19 pandemic has provoked diverse reactions but also it has encouraged some new forms of pastoral and worship. In that context a new interest in the reading of Old Testament texts related to the impossibility or prohibition of entering the temple, i.e., participation in public worship for persons in a state of ritual impurity or in other similar circumstances has been awakened as well. These are usually temporary, longer, or shorter periods after which the purified person can approach the temple again. But sometimes the condition of impurity lasts a long or even a lifetime.

The question arises as to how such persons, who cannot participate in temple worship, can live their relationship with God and their fellow man. In doing so, we start from the fact that in the Old Testament context, the answer to that question cannot be sought outside the Law of Moses.

In this presentation, we will take a closer look at the regulations for lepers in the Leviticus (13:45-46) and Jesus' healing of a leper in the Gospel of Mark (1:40-44) and try to read them in the current circumstances of the COVID-19 pandemic.

Keywords: worship, quarantine, leper, ritual (im)purity, Bible, COVID-19.